

Borbe na području Bosanske krajine

Vojno-politička situacija krajem 1943.

Krajem 1943. NOVJ je narasla na oko 300.000 boraca. Ona je pod svojom kontrolom držala ili ugrožavala gotovo sve vitalne komunikacije u zemlji, a okupator je, uz velike napore, održavao veze između svojih garnizona u većim gradovima.

Poslije kapitulacije Italije na jugoslovenskom ratištu jedinice NOVJ došle su u posjed velike količine naoružanja i vojne opreme. Formirano je desetine novih brigada i divizija. U periodu septembar-decembar oslobođene su velike teritorije u Makedoniji, južnoj Srbiji, Crnoj Gori, Sandžaku, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji. Skoro cijela istočna Bosna bila je slobodna, izuzev gradova Brčkog, Sarajeva, Zenice, Doboja i Maglaja u dolini rijeke Bosne.

U tom periodu Crvena armija prodirala je dalje na zapad, a saveznici su u Italiju dovlačili svježe snage i pripremali novu ofanzivu.

Prema procjeni njemačkog Vrhovnog komandovanja, predstojala je neposredna opasnost od savezničke invazije na Balkanu i prodor Crvene armije preko Rumunije i Podunavlja.⁵¹⁰ Njemačka je pokušala iskoristiti zimski period 1943/1944. za organizaciju odbrane »svoje Evrope«. Zbog toga je njemačka Vrhovna komanda dovela u Jugoslaviju novih jedanaest divizija, tako da je u jesen 1943. raspolagala sa dvadeset i dvije divizije na tlu Jugoslavije, a računala je i na snage kvislinga. Cilj je bio: u toku zime razbiti glavne snage NOVJ i osigurati zaleđe, te biti spreman za eventualno iskrcavanje saveznika, koje su očekivali u proljeće 1944.

Komandant Jugoistoka (svih njemačkih i kvislinških snaga na Balkanu), generalfeldmaršal Vajks, uputio je još u oktobru 1943, svoju procjenu vojno-političke situacije na Balkanu direktno Hitleru a posebno u Jugoslaviji, u kojoj je dosta objektivno procijenjeno stanje na jugoslovenskom ratištu, i dao osnovu plana operacija koje će Nijemci izvesti protiv NOVJ u zimu 1943/1944. godine.

On u prvom dijelu procjene ističe da se operacija saveznika na Balkanu može očekivati u proljeće 1944. i da do tada treba utvrditi jadransku obalu i raščistiti situaciju u unutrašnjosti Jugoslavije. U drugom

⁵¹⁰ *Oslobodilački rat*, knj. 2, I izd. str. 7 i 8.

dijelu procjene kaže da su borbene akcije na jugoslovenskom ratištu izgubile karakter gerilskog rata, i dalje:

»Prema tome nepravilno bi bilo da se i dalje govori o »gerilstvu« ili da se suzbijanje bandi smatra kao politička stvar. Radi se o tome da se uoči, da je neprijatelj stao nogom na Balkanu i da ga treba uništiti pre nego što će veći deo trupa biti prisiljen da krene u odbranu obale«.

U procjeni se dalje kaže:

»Situacija u Cmoj Gori, karakteriše se potpunim isterivanjem srpskih ustanika (misli na četnike primjedba S.T.) u sjevernoj Crnoj Gori od strane komunista... «

... »U Srbiji Draža Mihailović pokušava da mobilizacijom ubrza izgradnju nacionalne srpske armije. U tom smislu apeluje na Srbe, koji su ostali verni kralju i na istorijsku nacionalnu svest Srba... « »Do sada postoje: u Srbiji kadrovi i štabovi za 22 predviđena korpusa i 13 verovatnih, a u Bosni, kadrovi i štabovi za 7 predviđenih i 2 verovatna korpusa;

U poređenju sa ovako visokim ciframa, bande DM retko se pojavljuju, pošto njihov korpus raspolaže sa 500-1000 pušaka i nešto automatskog oružja. Zato im je naređeno da se uzdržavaju od akcija... Draža Mihailović inicijativu za njihov prelazak na dela očekuje spolja... «

»Nasuprot tome komunizam u Srbiji ima sve veći uticaj. Veliki deo sabotaža pada na njihov teret. ... « »U ovom trenutku glavna opasnost preti iz Hrvatske (misli se na teritoriju NDH, uključujući i Bosnu - primjedba S.T.)...

»Crvene snage nameravaju da prodru u Srbiju preko Drine. Mihailović vrši pripreme da ih odbije. On verovatno precenjuje svoju borbenu sposobnost i gotovost svoje trupe isto onako kako i životnu snagu, konzervativne ideje na suprot revolucionarnim elementima... «

Zbog toga Mihailović već traži vezu sa njemačkim komandama, da ne bi potpao pod komunističku vladu.⁵¹¹ Pri tome igra ulogu takođe i nada da se njegove jedinice održe do oslobođenja... Cilj uspostavljanja veze sa DM mora u prvom redu da bude u tome da se u svojoj daljnjoj borbi odvrati od borbe protiv njemačkih trupa«.

»U Hrvatskoj (teritorija NDH - primjedba S.T.) trenutno postoje četiri delovanja vlasti, i to:

a - Područje posjednuto nemačkim trupama - nemačke snage nalaze se u otpornim tačkama duž morske obale i najvažnijih puteva i željezničkih pruga. Njihove pozadinske i bočne veze stalno su ugrožavane.

b - Područje na kome je hrvatska država vlast. Izuzev u Zagrebu gde su se pod zaštitom poglavnikove tjelesne garde povukle državne ustanove. Ne postoji više nikakav državni autoritet, čak ni na ovim delovima zemlje koji još drže hrvatske trupe (primjedba S.T.).

c - Područje srpske autonomije - Ovde se radi o grupama srpskog naroda koje su se posle preduzimanja vlasti od strane ustaša na području na kojima žive, zabarikadirale u obliku ježa.

d - Područje sa vladavinom komunista - Ceni se da su oružane snage jake 100.000 ljudi i da su za sada forrnirane u 20 divizija i 14 samostalnih brigada... «

⁵¹¹ Prvi pregovori Draže Mihailovića sa predstavnicima Vermahta održani su još 11. novembra 1941. u s. Divci kod Valjeva.

»Činjenica da Tito želi lično da rukovodi operacijama u istočnoj Bosni, pokazuje koliko se važnosti istima pridaje, verovatno se radi o odluci - ko treba da zauzme Srbiju, Tito ili Mihailović?«.

U petom dijelu ove procjene, ocjenjeno je da su »nacionalne snage (misli se na snage Draže Mihailovića primjedba S.T.) u opadanju, a NOP (komunistički pokret - primjedba S.T.) u usponu. Zbog toga je osnovni pravac angažovanja svih njemačkih snaga na Balkanu, protiv oslobodilačkih pokreta. I ako se snaga ovih pokreta ne suzbije u toku zime 1943/44. njemački front u proljeće neće biti spreman za odbranu na morskoj obali, a ni u pozadini.

Na kraju ove procjene Hitler je obaviješten o planovima operacije koju Komanda za Jugoistok treba da preduzme protiv NOVJ: prvo, očistiti ostrva ispred dalmatinske obale, i drugo, povesti borbu protiv Tita, angažovanjem svih raspoloživih snaga.

Na osnovu takve procjene, fon Vajks je osim operacije za čišćenje šireg područja jadranske obale i ostrva, planirao i izveo nekoliko krupnijih operacija protiv NOVJ u Bosni, Hrvatskoj i Sandžaku.⁵¹²

Iz ove procjene situacije može se zaključiti da je aktivnost jedinica NOVJ u istočnoj Bosni, Sandžaku u Crnoj Gori u jesen 1943. za njemačku Komandu Jugoistoka predstavljala značajnu operativnu prepreku za konsolidovanje situacije na jugoslovenskom ratištu i stvaranje uslova za organizovanje odbrane u slučaju savezničkog iskrcavanja na jadranskoj obali. Snage 2. i 3. korpusa NOVJ, ojačane 2. proleterskom i 5. krajiškom divizijom, prijetile su upadom u Srbiju i spajanjem sa tamošnjim narastajućim snagama, posebno u južnoj Srbiji. Zato je prva etapa ofanzive i bila usmjerena baš na jedinice na tim oslobođenim teritorijama.

Izvođenje operacija povjereno je Štabu njemačke 2. oklopne armije, koji je pod svojom komandom imao 5. SS, 15. brdski i 69. rezervni armijski korpus, uz učešće ustaško-domobranskih snaga, četnika i milicije.

Predviđeno je da se operacija izvede u dvije faze. Prva faza u decembru 1943. uništenjem snaga NOVJ u međurečju Lim - Drina - Bosna i na srednjodalmatinskom otočju; a druga u januaru i februaru 1944. uništenjem snaga NOVJ u međurečju Bosna - Una i području Velebit - Dinara.

Operacijom na prostoru Dalmacije, Korduna i Banije rukovodio je Štab 15. armijskog brdskog korpusa. U sastavu korpusa bile su: njemačke 14, 371. i 264. divizija, 373. legionarska i dijelovi 69. kozačke divizije.

Poslije završetka tih operacija oba korpusa (5. i 15) prenijeli su svoj dejstva u zapadnu Bosnu i sjevernu Dalmaciju. Prva faza pod nazivom »Kugelbliz« počela je 3. decembra 1943. iz Tuzle i Zvornika, napadom 4. decembra, na Prijepolje, a 6. decembra iz Sarajeva, i trajala do 18. decembra, a zatim je težište dejstava prenijeto na teritoriju zapadno od rijeke Bosne pod nazivom operacija »Šnešturm«.

Operacija na prostoru Korduna, Banije i Cazinske krajine nosila je naziv »Panter«; na srednjodalmatinskim ostrvima i na području Dinare »Citenc«, a u januaru i februaru 1944. kada je težište prenijeto na srednju i zapadnu Bosnu pod nazivom »Jajce«.

⁵¹² Slavko Odić: *Desant na Drvar*, str. 13, Beograd, 1981.

Te zimske operacije predstavljaju jedinstvenu ofanzivu, koja je u nas poznata pod nazivom »šesta ofanziva«.

U ovom periodu Nijemci su primjenili novu taktiku borbe protiv jedinica NOV. Pored borbenih grupa jačine ojačanog bataljona do puka, prema potrebi su formirali i manje taktičke motorizovane grupe sastava čete do bataljona, koje su, uz podršku artiljerije, tenkova i borbenih kola, intervenisale na ugroženim pravcima, djelstvovala iznenadno na bokove i pozadinu jedinica NOVJ, a potom posjedale ključne tačke na komunikacijama iz kojih su pravile ispade prema slobodnoj teritoriji, palili i žarili, i održavali vezu sa većim garnizonima.

Na početku svake operacije Nijemci su vršili duboke prodore motorizovanim snagama, obično, podržavane jakom artiljerijom i tenkovima, da bi jedinice NOVJ izbacile iz gradova i ovladali komunikacijama.

Da bi se što efikasnije borili protiv jedinica NOVJ, Nijemci su pri većim jedinicama formirali »Bendenfernictruppe« - grupe za uništavanje bandita.⁵¹³ Njihov zadatak bio je da uništavaju manje jedinice, stvaraju zabunu kod većih jedinica i štabova; koriste se iznenađenjem kad se jedinice NOVJ nalaze u pokretu, i napadaju ih iz pozadine; da što dublje upadaju u slobodnu teritoriju, trgaju telefonske veze i napadaju štabove; da prikupljaju podatke o rasporedu jedinica i ustanova i dr.

O formiranju »trupova« i njihovom taktikom upoznat je cjelokupni starješinski sastav 3. krajiške proleterske brigade u cjelini, a borački izvodno.⁵¹⁴

⁵¹³ Grupe su nosile naziv: »trup« jačine oko 40 ljudi, mahom ustaša, koji se dobrovoljno jave na pripremni kurs. Zapovjednik »trupa« je oficir, a »trup« se dijeli na 3 desetine (roja) - sa desetarom (rojnikom) na čelu. Svaki roj naoružan je sa 2 puškomitraljeza »šaraca«, po jednom puškom za ispaljivanje tromblonskih bombi i jednom puškom sa specijalnim dogledom slične sovjetskim puškama snajperkama. Ostali trupovci bili su naoružani mašinkama, a rojnici i puškomitraljezci i pištoljem i dogledom. Ukupno »trup« je imao 6 puškomitraljeza »šaraca«, 3 tromblona i 3 puške sa dogledom, a ostali mašinke.

Kada krene na zadatak, »trup« ponese 750 metaka za svaki »šarac«, po 24 tromblon-bombe na svaku pušku, po 60 metaka za pušku sa dogledom i po 672 metka za svaku mašinku.

Pripadnici »trupa« su nosili šarolike uniforme sa oznakama vojničkog kadra narodnooslobodilačke vojske sa petokrakim zvijezdama na čelu. Čim se uvuku duboko na slobodnu teritoriju, zalogoruju u nekoj šumi daleko od naselja. Odmah šalju izviđače, nekog seljaka ili čobana da prikupljaju podatke o jedinicama NOV i štabovima. Seljake na primoravaju na obavezno potkazivanje, već ako ne mogu dobiti tražene podatke, idu dalje, sve dok ne postignu cilj i ne dođu do podataka. Narodu i pojedincima govorili su da su partizani, koji su izgubili vezu sa svojom jedinicom. Sa ljudima se lijepo ophode i mole ih da im pokažu gdje se u blizini nalazi partizanska jedinica, pa ako se odluče da napadnu neku manju jedinicu ili kurire, onda to čine u manjim grupama. Ako napadaju štab, onda to čini cijela grupa iz više pravaca. Tada se nećužno privlače do stražara na korak-dva, bacaju se na njega i kolju ga nožem. Poslije slijedi koncentričan napad svim raspoloživim sredstvima.

Napad obično traje dva do tri minuta, najviše pet, poslije čega se grupa razbježi u malim grupicama u raznim pravcima, da bi se ponovo sastala cijela grupa na unapred određenom zbornom mjestu, koje je udaljeno obično 3-5 km od mjesta akcije. Sa partizanskim patrolama i stražama izbjegavaju susret, naročito ako imaju da izvrše neki značajniji zadatak, kao na primjer napad na štab ili slično. Svaki pripadnik »trupa« ima kartu terena na kome se izvodi akcija i busolu radi orijentacije, za slučaj da bude odsječen, kao i potreban sanitetski materijal koji čuva u unutrašnjem džepu bluze na lijevoj strani.

Do početka decembra iz Banje Luke, gdje je vršena obuka, poslato je 5 grupa na slobodnu teritoriju i to: dvije grupe iz 373. divizije »Tigar«, dvije iz 369. viražje divizije i jedna iz 114. »Jeger« divizije.

⁵¹⁴ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 27, str. 84-87.

Pored toga neprijatelj je u to vrijeme uspješno otkrivao radio-saobraćaj između nekih štabova NOVJ i dešifrovao njihove depeše, što je imalo težih posljedica, posebno na području 3. korpusa.

Vrhovni štab NOVJ je pravovremeno uočio namjere Nijemaca, procijenio situaciju i preduzeo niz mjera kako bi parirao neprijatelju. Počuen ranijim iskustvima, kada je neprijatelj pokušao da uništi Glavnu operativnu grupu divizija u petoj ofanzivi, odredio je zone dejstva korpusima, a ovi divizijama, i naredio da krupne vojne formacije ne budu nikada na okupu; da ne prihvataju iscrpljujuće borbe sa nadmoćnijim snagama neprijatelja i ne dozvole da budu okružene; da djeluju na širokom frontu i ofanzivno - duž komunikacija po neprijateljevim kolonama i manjim posadama u pojedinim uporištima; da prate svaki pokret neprijatelja, međusobno se obavještavaju i sadejstvuju.

I vojno-politički uslovi u zemlji i svijetu bili su povoljniji nego za vrijeme ranijih ofanziva. Saveznici su sve više priznavali legitimnost NOP-a, NOVJ i narodnu vlast u Jugoslaviji. Na oslobođenoj teritoriji postojala je razgranata mreža organa narodnooslobodilačke vlasti - mjesnih, opštinskih, sreskih, okružnih i pokrajinskih NO odbora, antifašistička vijeća narodnog oslobođenja pokrajina i Nacionalni komitet za oslobođenje Jugoslavije, kao istinski predstavnici naroda. Takođe, postojala je razgranata mreža vojno-teritorijalnih organa - komandi mjesta i vojnih područja, i mnogobrojni odredi i pomoćne jedinice. Veza organa narodne vlasti, vojnoteritorijalnih organa i operativnih jedinica bila je dobra. Samostalnost i međusobna saradnja između sve tri komponente bila je, takođe vrlo dobra.

Prema direktivi Štaba 1. proleterskog korpusa,⁵¹⁵ 1. proleterska divizija dobila je zadatak da dejstvuje na sektoru Livno - Duvno - Travnik - Šiprage - Jajce, a 6. lička divizija na sektoru Šator-planina - Grahovsko polje - Ujilica - Trubar - Dolina rijeke Zrmanje - Dinara. Deseta krajiška divizija 5. korpusa dejstvovala je na prostoru Prozor - Konjic - Busovača - Travnik.

Početkom decembra Nijemci su počeli operaciju »Citen«. Sjeverna motorizovana grupa »Berger« iz sastava 114. divizije sa oko 300 motornih vozila, pedeset tenkova i oklopnih kola i jakom artiljerijom, odbacila je 6. decembra jedinice 3. i 4. brigade 9. dalmatinske divizije i, krajem dana, zauzela Livno. Brzim prodorom iznenadila je posadu u Livnu, spalila jedan avion i zgradu avio-baze, magacine sa rezervama hrane i rezerve benzina. Na vrijeme je evakuisana bolnica sa ranjenicima i bolesnicima.⁵¹⁶ U isto vrijeme jedna neprijateljeva kolona iz rejona Posušja prodrla je u Duvno i posjela komunikacije Posušje - Duvno i Aržano - Karlov Han - Doboj, dok je na pravcu Sinj - Vaganj neprijatelj zadržan.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Zbornik, tom 4, knj. 20, -dok. br. 47, str. 155-160.

⁵¹⁶ Zbornik, tom 2, ks. 11, dok. br. 130, str. 246.

⁵¹⁷ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 38, str. 124.

U vezi s takvim razvojem događaja, 3. krajiška proleterska brigada, po naređenju štaba 1. proleterske divizije, krenula je 5. decembra usiljenim maršem preko Kupresa za Livno. Njene položaje prema Travniku preuzela je 2. brigada 6. ličke proleterske divizije. Poslije izvršene smjene 3. krajiška proleterska brigada pomjerila se na prostoriju između Donjeg Vakufa i Bugojna, i prenoćila, a 6. decembra u 5 časova produžila pokret i do kraja dana razmjestila se na prostoriju: s. Borje - s. Galičići - s. Mokronoge i obezbjedila se od pravca Livna i Duvna.

Zadatak joj je bio zatvoriti pravac Livno - Kupres i Duvno - Šujica, do pristizanja 1. proleterske brigade, i ne dozvoliti neprijatelju prodor ka Kupresu i dalje na slobodnu teritoriju. Na čelu kolone kretao se 1. bataljon. Kada je 6. decembra uveče izbio u rejon Borove glave, sukobio se sa dijelom snaga iz borbene grupe »Berger«, jačine oko 200 vojnika, 3 tenka i 10 kamiona, koja je krenula u pravcu Šujice. Poslije kratkotrajne, ali vrlo žestoke borbe, Nijemci su prisiljeni da se povuku u Livno.

Marš od 70 kilometara koji je Brigada izvela bez odmora, bio je vrlo naporan. Cijelo vrijeme padala je sitna kiša i do kože skvasila svakog borca. Bez obzira na to, disciplina i moral bili su na zavidnoj visini.

Toga dana u sastav 3. krajiške proleterske brigade ušao je italijanski bataljon »Mateoti«,⁵¹⁸ sastavljen od vojnika antifašista koji su se dobrovoljno javili i izrazili spremnost da se bore protiv fašizma. Za popunu rukovodećih mjesta u tom bataljonu određeni su kadrovi iz sastava 3. krajiške proleterske brigade.

Rukovodeći kadar bataljona »Mateoti« sačinjavali su: komandant bataljona Permedani (*Permeggioni*) Aldo, politički komesar Dragutin Bego, zamjenik komandanta Adolfo Zamola (*Zamolla*), načelnik štaba Dušan Trninić, načelnik Obavještajnog odsjeka Slavko Petković, referent saniteta Mirko Rodić i intendant bataljona Gojko Knežević.

Povodom početka neprijateljeve ofanzive na slobodnu teritoriju 12. decembra 1943, vrhovni komandant izdao je zapovjest svim jedinicama NOV i POJ⁵¹⁹ u kojoj se, između ostalog, kaže:

»Nijemci su dovukli pojačanje... «

... »došao je odlučan trenutak kad treba napregnuti sve snage i svu energiju da se spriječe namjere neprijatelja i da se pokaže čitavom svijetu da je NOV nepobjediva i da je dostojna povjerenja koje joj daju saveznici ...

»Nemilosrdno uništavajte željezničke pruge, ceste i mostove, uništavajte fabrike i objekte, kočite prebacivanje neprijateljskog transporta i neprijateljskih trupa. ... «

»Odmah otpočnite sa ofanzivnim operacijama protiv najvažnijih strateških objekata«.

... »Sa oružjem koje držite, branite ono što ste izvojevali u borbama za dvije i po godine, branite krv boraca branioca bratstva i jedinstva i rav-

⁵¹⁸ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. 26, str. 83.

⁵¹⁹ Zbornik, tom 3, knj. 6, dok. 155, str. 321.

nepopravnosti svih naroda Jugoslavije, u Slobodnoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji - naprijed u pobjedu!... !

Za napad na Livno određena su 1. proleterska divizija i 9. dalmatinska divizija iz sastava 8. korpusa. Sa njima je privremeno komandovao Sreten Zujović Crni, član Vrhovnog štaba.

I 1. proleterska brigada pristigla je 7. decembra i zatvorila pravac prema Duvnu, a 3. krajiška brigada rokirala se desno prema Borovoj glavi i Livnu. Štab 1. divizije, u to vrijeme, nije imao dovoljno podataka o neprijatelju. Procjenio je da »neprijatelj nema dovoljno snaga ni dovoljno stabilnosti na sadašnjim isturenim pravcima«.⁵²⁰ Zadatak 1. divizije bio je da zatvori pravce prema Kupreškom i Livanjskom polju i da ofanzivno djeluje na sektoru Duvno i Livno. Polazeći od toga, izdao je zapovjest⁵²¹ 1. i 3. krajiškoj proleterskoj brigadi, u kojoj, pored ostalog, stoji:

- iskoristite sadašnju situaciju, u kojoj neprijatelj sa manjim snagama stoji prilično isturen, nepovezan i neorganizovan na prostori Livanjskog i Livanjskog polja;...

- Držite jake položaje za zatvaranje pravaca ka Kupreškom i Livanjskom polju, na planinskim masivima Cincara i Paklene planine;...

- sa glavnim snagama ofanzivno djelujete u pravcu Livna i Duvna«.

Istog dana borci 3. krajiške proleterske brigade poslali su čestitku vrhovnom komandantu povodom njegovog proglašenja za maršala Jugoslavije, u kojoj se kaže:⁵²²

»Štabovi bataljona i štab III Proleterske (Krajiške) brigade 1. Proleterske udarne divizije u ime svih boraca, podoficira, oficira i političkih radnika čestitaju Ti zvanje MARŠALA JUGOSLAVIJE.

Svjesni smo povjerenja koje su narodi Jugoslavije preko svojih predstavnika izrazili Tebi, druže Vrhovni komandante, dajući Ti visoki naziv Maršala Jugoslavije, a preko Tebe i čitavoj našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci

Svjesni smo velikih uspjeha unutar naše domovine, krunisanih stvaranjem AVNOJ-a u najviše zakonodavno i izvršno tijelo i stvaranja Nacionalnog Komiteta Narodnog oslobođenja Jugoslavije pod Tvojim mudrim rukovodstvom.

Svjesni smo, takođe, uspjeha i priznanja naše Narodnooslobodilačke vojske, postignutih u sklopu borbe naših saveznika protiv fašizma, a koji se izražavaju kroz simpatije i pomoć našem Narodnooslobodilačkom pokretu od naroda SSSR-a, Velike Britanije, SAD i svih porobljenih naroda.

Sve to za nas znači svetu obavezu, da u sastavu naše 1. Proleterske udarne divizije, nastavimo još upornije borbu protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika: da im u ovoj ofanzivi zadamo što veće i teže udarce i da doprinesemo svoj udio u velikoj misiji koju vrši naša Narodnooslobodilačka vojska, stvarajući temelje slobodnoj i bratskoj federativnoj zajednici svih Južnih Slovena.

⁵²⁰ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 36, str. 119.

⁵²¹ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 38, str. 124-127.

⁵²² AVII, k. 704, br. reg. 16/1-2.

Tebi, druže Tito, izražavamo ogromno povjerenje, ljubav i zahvalnost za pametno i dalekovidno rukovođenje našom N.O. borbom

Živio Maršal Jugoslavije drug Tito!

Živjela Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije!

Živjeli naši saveznici SSSR, Engleska i SAD!

U ime svih boraca, podoficira oficira i političkih radnika III Proleterske (Krajiške) brigade.

*Politkomesar,
Simo Tadić, sr.*

*Komandan t-majo r,
Vlado Bajić, sr.«*

Period od 8. do 12. decembra karakteriše se vrlo žestokim borbama, obostranim jurišima, napadima i protivnapadima pod vrlo nepovoljnim atmosferskim uslovima. Na kraju 7. decembra raspored 3. krajiške proleterske brigade bio je: 1. i 4. bataljon nalazili su se na položajima Borova glava i zatvarali pravac od Livna prema Šujici. Drugi bataljon u rejonu s. Podkula, a 3. bataljon u rejonu s. Borja - pozadi 1. i 4. bataljona, u rezervi; 5. bataljon na položajima u s. Galičići, bez jedne čete koja je ostala u Mokronogama, sa zadatkom da zatvori pravac od Duvna.⁵²³ Bataljon »Meteoti« u rejonu Molovan.

Osmoga decembra 1, 2. i 4. bataljon nalazili su se na istim položajima. Toga dana Nijemci su uz podršku 4 tenka i 10 kamiona krenuli iz Livna preko Borove glave za Šujicu. Treći bataljon dobio je zadatak da krene prema Livnu i, koristeći se povoljnim uslovima zemljišta trebalo je da napadne neprijatelja bočno. Bataljon je posjeo položaje na vrijeme i sukobio se sa neprijateljem kod s. Potočana oko 10 časova. Borba je trajala sve do 16 časova. Poslije vrlo žestoke borbe neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u Livno. Kada su se Nijemci počeli povlačiti, 3. bataljon je počeo gonjenje i tom prilikom zaplijenio 2 kamiona i jedan motocikl.

Poslije toga ponesen uspjesima, 3. bataljon je, bez jedne čete, produžio gonjenje ne osvrćući se na ostale jedinice i spustio se u ravnicu. Bojište je bilo pokriveno maglom. Nijemci koji su odstupali, dobili su u međuvremenu pojačanje iz Livna, što Štab 3. bataljona nije očekivao, tako da su se dvije čete našle u vrlo teškoj situaciji i bile prisiljene na povlačenje, izložene jakoj tenkovskoj, minibacačkoj i mitraljeskoj vatri. Na kraju su Nijemci bili prisiljeni da se povuku u Livno, s tim što su preoteli i odveli svoje kamione.

Gubici neprijatelja bili su 32 poginula i veći broj ranjenih, koje je neprijatelj uspio izvući. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez »šarac«, 6 pušaka, 25 šinjela i nešto municije. Gubici 3. bataljona: 6 mrtvih, 12 ranjenih i 1 zarobljen.

U ovoj borbi poginuo je i komandir voda 3. čete, Dušan Babić, poznat kao neustrašiv borac.

U isto vrijeme u s. Mokronoge, 2. četa 5. bataljona, koja je držala položaje prema Duvnu u sadejstvu sa jednom četom iz 1. proleterske brigade sačekala je u zasjedi Nijemce, koji su iz Duvna krenuli prema Šujici, i prisilila ih na povlačenje. Ubijeno je 8 Nijemaca, od kojih 1 oficir, a 10 ih je ranjeno. Zaplijenjeno je: jedna mašinska puška, jedna

⁵²³ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 109, str. 378.

tromblonska puška sa 40 mina, 6 pušaka i sva oprema ubijenih. Četa nije imala gubitaka.

Narednog dana Nijemci su ponovo krenuli u napad preko Borove glave i napali položaje 1. bataljona. Jedinice 1. bataljona posjele su povoljne položaje i bile dobro maskirane. Nijemce su sačekali na bliskom odstojanju snažnom mitraljeskom i minobacačkom vatrom i, poslije kratkotrajne, ali vrlo žestoke borbe, prisilile neprijatelja da se povuče u Livno. Ostale jedinice vršile su pripreme za napad na Livno.

U 24 časa 9. decembra, 2, 4. i 5. bataljon napali su neprijateljev garnizon u Livnu, ali bez većeg uspjeha. Drugi i 5. bataljon napadali su duž puta prema Livnu, a 4. bataljon iz rejona Bašajkovac sa sjevera. On je u prvom naletu slomio spoljnu odbranu grada i upao u Livno. Borba je trajala sve do 6 časova 10. decembra, poslije čega su se jedinice povukle na polazne položaje. Neprijatelj je nastojao da po svaku cijenu odbaci Brigadu što dalje od Livna.

Napad je izvršen s ograničenim ciljem, da bi se neprijatelju nanijeli gubici u živoj sili i tehnici, da se drži u napetosti i uznemirava u Livnu i da mu se ne dozvoli prodor prema Kupresu.⁵²⁴

U napadu na Livno učestvovala je i 3. brigada 9. dalmatinske divizije, koja je napad otpočela sa zakašnjenjem od 2 do 3 časa.⁵²⁵

Gubici 3. krajiške proleterske brigade su bili: 1 poginuo i 4 ranjena borca. Zaplijenjene su veće količine municije i ručnih bombi, šatorskih krila, čebadi i druge opreme.

U isto vrijeme 1. proleterska brigada napadala je na Duvno preko Eminovog Sela, Gradine i Srđana »više sa ciljem da se neprijatelju nanese gubici i uništi deo njegove motorizacije nego da se zauzme grad«.⁵²⁶

Ni neprijatelj nije mirovao. Htio je po svaku cijenu da se probije preko Šujice za Kupres. U zoru 10. decembra krenuo je iz Livna u napad na položaje 3. krajiške proleterske brigade sa mnogo jačim snagama. Jednom motorizovanom kolonom uputio se prema Borovoj glavi i napao na 1. bataljon. Drugom kolonom preko Kruškog polja prema Molovanu, zaobišao položaje 3. i 4. bataljona i prodirao prema položajima 3. dalmatinske brigade, a trećom kolonom južno od puta Livno - Šujica da bi izmanevrisao položaje Brigade na Borovoj glavi.

Već u prvom sudaru razvila se vrlo žestoka borba, koja je trajala sve do kasno u noć. Uz podršku tenkova i artiljerije Nijemci su po svaku cijenu htjeli da zauzmu ključne položaje na Borovoj glavi koje je branio 1. bataljon. Zahvaljujući upornosti 1. bataljona to im nije uspjelo. U popodnevrim časovima, vještim manevrom 4. bataljon je zaobišao lijevu njemačku kolonu, izbio u njenu pozadinu, a zatim izvršio energičan napad. U isto vrijeme u protivnapad je prešao i 3. bataljon. Nijemci su bili prisiljeni na povlačenje. Na taj način potpuno je rastrojena lijeva kolona i ugrožen bok srednje motorizovane kolone u zahvatu puta, koja je napadala na 1. bataljon. Na kraju dana neprijatelj je bio prisiljen da

⁵²⁴ Zbornik, tom 2, knj. 11, dok. 147, str. 271.

⁵²⁵ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. 9, str. 377 - napomena pod br. 1 i AVII k. 711, dok. 42/2.

⁵²⁶ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. 107. str. 366-372.

se preko s. Potočana povuče u Livno, dok mu je motorizovana kolona zanoćila pod Borovom glavom.

Toga dana borci 1. bataljona uz natčovječanske napore, odbili su nekoliko juriša i pretrpili vrlo jaku artiljerijsku, tenkovsku, minibacačku i mitraljesku vatru. Položaji koje je branio, bili su prerovani i crni od eksplozija artiljerijskih i minobacačkih granata, ali borci 1. bataljona nisu popustili. Samo pred 3. i 4. bataljonom ubijeno je 30 neprijateljevih vojnika, dok je poginule ispred 1. bataljona neprijatelj uspio pokupiti i odvući u Livno. Zaplijenjeno je nekoliko tovarnih konja sa sanducima municije i druga ratna oprema.

Gubici Brigade bili su: 2 poginula i 8 ranjenih. Poginuo je Mile Brkljač, zamjenik političkog komesara 1. bataljona, vrlo hrabar i cijenjen rukovodilac.

Noću 10/11. decembra 2. i 5. bataljon, bez jedne čete, smjenili su jedinice 1. bataljona na Borovoj glavi. Četa 5. bataljona zadržana je na položajima kod s. Mokronoge i zatvorila pravac od Duvna prema Šujici. Treći bataljon posjeo je položaje na Ivoviku (k. 1421), sa zadatkom da zatvori pravac prema Livnu, Zagoričanima i Šujici. U jutarnjim časovima 11. decembra 1943. Nijemci su obnovili napad preko sela Potočana prema Borovoj glavi i u pravcu Borova Polja. Vrijeme je bilo vrlo hladno i maglovito, oluja i susnežica, a borci zbog danonoćnih borbi, neredovne ishrane, magle i na otvorenim položajima, bili su premoreni. Zbog toga i, da ne bi trpili nepotrebne gubitke, posle kratkotrajne borbe, Štab 3. krajiške brigade naredio je da se bataljoni povuku na nove položaje u visini Kazjak - Šujica, organizuju odbranu po dubini i spriječe prodor neprijatelju prema Kupresu. Bataljoni su zauzeli ovaj raspored: 2, 3. i 4. bataljon na liniji: Borac - Suhovrh - Stipićeve Košare, 5. bataljon u rejonu s. Galičić, a 1. bataljon po dubini u rejonu Šujice.

Istovremeno je i 1. proleterska brigada posjela položaje u visini Šujice, na lijevom krilu 3. krajiške proleterske brigade. Pristigla je i 2. lička brigada 6. ličke divizije »Nikola Tesla«.

Od 12. do 18. decembra 3. krajiška proleterska brigada u sadejstvu sa 1. proleterskom i 2. ličkom brigadom vodila je svakodnevno borbe oko Šujice. Neprijatelj je 12. decembra koristeći se gustom maglom i nevremenom podišao položajima 4. bataljona u namjeri da ga zaobiđe i odbaci. Međutim, snažnim protivnapadom, poslije kratkotrajne borbe, razbijen je i prisiljen da se povuče, uz gubitke od 15 poginulih. Na kraju dana neprijatelj je u jačini od 1500 vojnika, uz podršku 12 tenkova i artiljerije, izvršio napad na položaje 3. i 1. proleterske brigade i prednjim dijelovima zauzeo Šujicu,⁵²⁷ ali je njegov dalji pokret bio zaustavljen. Narednog dana, 1. i 2. bataljon 3. krajiške proleterske brigade vodili su vrlo žestoke borbe u rejonu Podkula. Sa jednom kolonom neprijatelj je pokušao da zaobiđe desno krilo Brigade, ali je protivnapadom 3. i 4. bataljona odbijen i vraćen na polazne položaje. Protivtenkovski top i minobacači 1. i 2. bataljona uništili su 2 kamiona i oštetili jedan top. Ubijeno je 8 neprijateljevih vojnika.

Naredna dva dana neprijatelj je u nekoliko navrata napadao položaje Brigade u namjeri da je odbaci i prodre u Kupres, ali uz velike gubitke, i bez uspjeha.

⁵²⁷ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 60.

O tim borbama Komandant njemačkog 15. armijskog korpusa u svom izvještaju od 17. decembra 1943. između ostalog, kaže:

»... 114. divizija: u očekivanju neprijateljskog vazdušnog napada na Livno, mnogobrojni napadi neprijatelja protivu okolnih tačaka na putu Sinj - Livno - Šujica, koji su odbijeni... U prostoru Potočani poslije odbijanja neprijateljskih napada, pri kojima je neprijatelj pretrpio mnogobrojne gubitke, neprijatelj je dobio pojačanje na visovima sjeverno (500 ljudi), sa teškim mitraljezima. Neprijatelj se iz ovog oslobođenog prostora severno od Livna povukao do na 2 km od ivice varoši«⁵²⁶

Prema izvještajima dobijenim od obavještajnog organa iz Livna, u napadu na Livno ubijeno je 60 neprijateljevih vojnika i oko 90 civila.⁵²⁹

Tako su poslije višednevnih borbi svi pokušaji neprijatelja da se probije za Kupres ostali bez uspjeha. U borbama od 12. do 18. decembra samo na sektoru 3. proleterske krajiške brigade ubijeno je 45 neprijateljevih vojnika, uništena 2 kamiona i oštećen jedan top. Gubici Brigade bili su: 8 poginulih i 14 ranjenih boraca.

Danonoćne borbe po ciči zimi na nadmorskoj visini preko 1000 metara nije bilo lako izdržati. To je do kraja iscrpljivalo borce. Sve kuće i staje u okolnim selima, još u početku ustanka, spalili su i porušili Italijani. Nije bilo mogućnosti da se sklone ranjenici i bolesnici, zbog čega su se smrznula četiri borca.

Dani su bili vrlo hladni. Padala je mrzla kiša i susnežica i šibala jaka oluja. Redali su se obostrani napadi i protivnapadi.

Bez obzira na to, 3. krajiška brigada u sadejstvu sa 1. proleteskom, 3. dalmatinskom i na kraju sa 2. ličkom brigadom izvršila je svoj zadatak u potpunosti.

Za pokazanu hrabrost i natčovječanske napore u borbama oko Livna, vrhovni komandant NOV Jugoslavije pohvalio je 3. krajišku proletersku brigadu. Pohvala glasi:

»Izražavam svoje priznanje i zahvalnost borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima 3. krajiške brigade 1. proleterske divizije, koji su u borbi kod Livna i Šujica pokazali natčovječanske napore i uprkos nadmoćnijeg neprijatelja, izvršili svoje zadatke, koji su bili pred njih postavljeni.

Vrhovni komandant

NOV i POJ

Maršal Jugoslavije - Tito«

Štab 3. krajiške brigade pohvalio je svojom naredbom 4. bataljon, koji se posebno istakao u borbama oko Livna i služio za primjer drugim bataljonima.

Noću 17/18. decembra 1943. položaje 3. krajiške proleterske brigade preuzela je 2. lička brigada i zatvorila pravac Livno - Kupres. U toku 18. i 19. decembra 3. krajiška brigada razmjestila se na prostoriju s. Blagaj - s. Rastičevo, na jednodnevni odmor, a 20. decembra, po naređenju Štaba 1 proleterske divizije⁵³⁰ pomjerila se između Bugojnai Do-

⁵²⁸ Mikroteka AVII, Minhen reg. br. 5/580-581 (595-596).

^{529*} Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 109, str. 381.

⁵³⁰ Zbornik, tom 4, knj. 20, str. 360.

njeg Vakufa na prostori u s. Milanovići, s. Karadžić, s. Prusac, gdje se zadržala dva dana. Nakon toga, 22. decembra smjenila je 1. ličku brigadu 6. divizije, posjela položaje na liniji: s. Dulac - s. Đakovići - s. Kasapovići i zatvorila pravac prema Travniku. Sve do 26. decembra 1943. ostala je na istim položajima. Neprijatelj je 24. i 25. decembra izvršio nekoliko ispada prema položajima Brigade, ali je svaki put bio povraćen u Travnik, uz nekoliko poginulih i ranjenih vojnika. Lakše su ranjena i dva borca 3. krajiške brigade.

U prvoj banjalučkoj operaciji

Decembra mjeseca 1943. stanje u NDH, posebno u Bosni i Hercegovini, bilo je sve lošije za okupatora i njegove kvislinge. Mnogi, čak i među onima koji su u početku bili uz ustašku vlast, nisu više u nju vjerovali. Radi toga su više vojne komande oružanih snaga NDH sve češće konstatovale da se najveći dio teritorije NDH nalazi pod kontrolom partizanskih snaga; da je među stanovništvom pod kontrolom ustaške vlasti »zavladala velika zabrinutost i depresija, gotovo panika ... da ono ne vjeruje da mu iko može pomoći, izuzev završetak rata, i da stanovništvo želi mir ... pa neka pobjedi ko bio«⁵³¹

Ovakvom stanju doprinjela je i kapitulacija Italije. Krupne akcije jedinica NOV dovele su do velikih pokreta izbjeglica, paralisana je bio ili jako otežan saobraćaj a, samim tim, bila je pogoršana razmjena životnih dobara, kao i snabdijevanje vojske i stanovništva. Sve je to pojačalo šverc i crnu berzu. Izazivalo nesigurnost i glad, a time i nezadovoljstvo svih slojeva, u prvom redu gradskog stanovništva.

Još veću pometnju ustaša i njihovih pristalica izazvalo je Drugo zasjedanje AVNOJ-a i »osnivanje partizanske vlade«, kao i sve veća aktivnost savezničke avijacije i zimsko nastupanje Crvene armije. Nade koje su Nijemci i ustaška država polagali u savezništvo sa četnicima, »kao saborcima«, nisu se ispunile. Svi ti problemi pritiskivali su i pripadnike banjalučkog garnizona i građane Banje Luke.

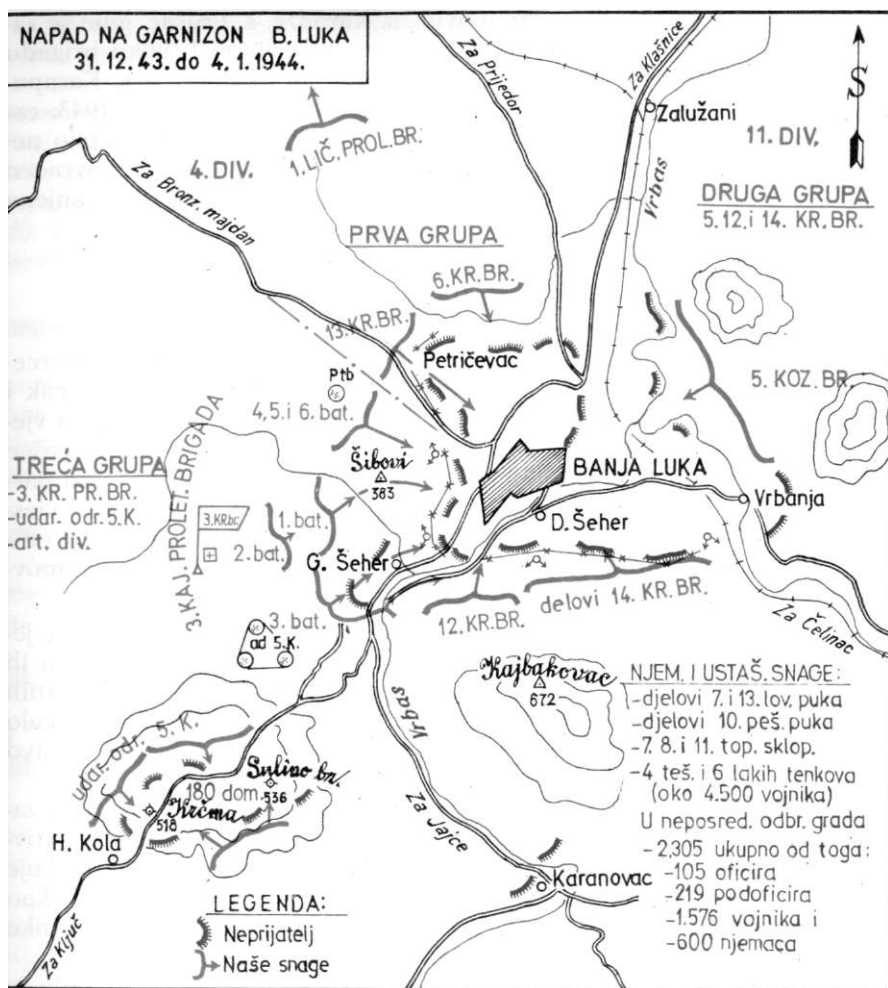
Od početka decembra njemačka ofanziva u istočnoj Bosni bila je u punom jeku. Dijelovi 369. i 187. divizije, 92. i 901. puka i 1. ustaške brigade vršili su jak pritisak na jedinice 3. korpusa NOVJ, a 1. brdska i 7. SS. divizija »Princ Eugen« na jedinice 2. proleterske, 5. krajiške i 27. divizije da ih razbiju i po dijelovima unište.

U takvoj situaciji Vrhovni štab NOVJ naredio je Štabu 5. korpusa da napadne neprijateljev garnizon u Banjoj Luci i, na taj način, olakša pritisak na jedinice 3. korpusa i 5. krajišku diviziju, koje su se nalazile na prostoru Milan planine, Ozrena i Zvijezde.

Za izvršenje toga zadatka, Štabu 5. korpusa pridodate su 3. krajiška proleterska i 3. lička brigada iz sastava 1. proleterskog korpusa.

U vezi s tim, 26. decembra, 3. proletersku brigadu smjenila je 1. lička brigada 6. divizije na položajima prema Travniku. Čim se prikupila, 3. krajiška proleterska brigada je, po naređenju Štaba 1. proleterske divizije, krenula prema Jajcu. Brigadi su se priključili Nikola Pećanac i

⁵³¹ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. 215 i 217.

Milan Ćup koji su se do tada nalazili na kursu pri Vrhovnom štabu. Do 29. decembra, brigada se zadržala na periferiji grada i bila pretpočinjena Štabu 5. korpusa.

U sastavu 3. proleterske bilo je 28 decembra 1943. 1753 boraca, od kojih 182 drugarice.⁵³² Za trećeg člana Politodjela postavljen je Bajo Đuranović, tako da je Politodjel sada radio u punom sastavu. U zoru, 30. decembra, Brigada je izvršila pokret preko Mrkonjić-Grada i Čađevice i, u toku dana, razmjestila se na prostoriju Zmijanja. Odmah su počele pripreme za napad na garnizon u Banjoj Luci.

Toga dana Štab 3. krajiške proleterske brigade poslao je pismo borcima 4. i 11. divizije 5. korpusa,⁵³³ koje glasi:

⁵³² Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. 157.

⁵³³ AVII, k. 704, br. reg. 2/1.

»Posle višemesečnog odvajanja od Krajine, za koje smo vreme vodili borbe po Centralnoj i Istočnoj Bosni, Hercegovini, Sandžaku i Crnoj Gori, opet se sretamo sa vama, dragi drugovi Krajišnici, u zajedničkoj borbi za oslobođenje naše Banje Luke. Koristimo ovu priliku da vas pozdravimo našim proleterskim pozdravom.

Za vreme našeg odsustva iz Krajine radovali smo se vašim uspesima. Oni su nam davali nove snage za borbu, jer smo znali da našu dragu Krajinu branite, vi drugovi.

Prilikom našeg odlaska iz Centralne Bosne sa žaljenjem smo se okretali prema porobljenoj Banja Luci i strahovali da nam neće pasti u deo borba za njeno oslobođenje.

Sada je naša radost mnogostruka zbog ponovnog susreta sa vama i zbog činjenice da nam se dala prilika da zajedno sa vama uništimo neprijatelja u Banjoj Luci, osvetimo Banjalučane pale za narodno oslobođenje i oslobodimo narod u gradu i okolini koji nas dugo i željno očekuje.

Uz drugarski pozdrav.

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

30. XII 1943. god.

U ime boraca, podoficira, oficira i politkomesara III Proleterske (Krajiške) brigade I Proleterske divizije NOVJ

Politkomesar,
Simo Tadić, sr.

Komandant-major
Vlado Bajić, sr.

•k

Banju Luku i okolna uporišta branili su dijelovi 7. i 13. lovačke pukovnije iz sastava 4. lovačkog zdruga, 7, 8. i 11. topnički sklop i dijelovi 10. pješačke pukovnije - ukupno oko 4.500 vojnika.⁵³⁴

U Banjoj Luci 20. decembra 1943. prije napada 5. korpusa NOVJ, nalazilo se 105 oficira, 5 službenika, 219 podoficira i 1976 vojnika - ukupno 2.305 ljudi,⁵³⁵ od čega oko 600 Nijemaca. Te snage podržavale su 4 teška i 6 lakih tenkova.

Ostale snage bile su raspoređene oko Banje Luke: u Han Kolima, Čelincu, Vrbanji, Klašnicama, Ivanjskoj i mjestima duž puta Banja Luka - Gradiška.

Grad je bio opasan jednorednom bodljikavom žicom, rovovima i, mjestimično, bunkerima. Pred 3. proleterskom brigadom nalazila su se 4 betonska bunkera povezana rovovima i opasana bodljikavom žicom i minskim poljima. Na pravcu nastupanja 3. krajiške brigade, u Han Kolima, nalazilo se oko 180 domobrana, a u Karanovcu oko 80. Objekte u gradu posjeli su Nijemci, ustaše i feldžandarmerija. Očekivana je i intervencija Nijemaca iz pravca Prijedora i Gradiške.

Prema zapovjesti Štaba 5. korpusa,⁵³⁶ za napad su bile formirane tri napadne (borbene) grupe, i to:

⁵³⁴ Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. br. 137, objašnjenje 3; AVII, NAV-t-314, br. reg. 558, str. 979-800; Naredenje 4. lovačkog zdruga od 31. oktobra 1943. za odbranu Banje Luke.

⁵³⁵ AVII, NAV-T-314, br. reg. 555, str. 851.

⁵³⁶ AVII, k. 456, br. reg. 33/4, od 26. 12.

- Prva grupa, sastava: 3 lička, 6. i 13. krajiška brigada, Sanski partizanski odred i 1. divizion 5. korpusa, pod komandom Štaba 4. krajiške divizije, opštim pravcem Sanski Most - Banja Luka, sa zadatkom da likvidira uporišta na pravcu nastupanja i u gradu, i da se obezbijedi iz pravca Prijedora i Gradiške;

- Druga grupa: 5, 12. i 14. krajiška brigada, iz sastava 11. divizije, dobila je zadatak da likvidira uporište na desnoj obali Vrbasa i uporište u Trapistima, a zatim da dijelom snaga pređe rijeku Vrbas na Rebrovačkom mostu i sadejstvuje 3. krajiškoj proleterskoj brigadi u napadu na uporište u gradu, i

- Treća grupa: 3. proleterska krajiška brigada, ojačana udarnim odredom 5. korpusa i 2. divizionom 5. korpusa, sa 3 brdska topa 75 mm, 2 protivkolska topa 52 mm i 6 minobacača, napadala je opštim pravcem Sitnica - Han Kola - Banja Luka, sa zadatkom da, poslije slamanja spoljnog pojasa odbrane, likvidira uporišta u južnom dijelu grada između potoka Crkvina i rijeke Vrbasa, nanoseći glavni udar Ulicom Mehmed Paše Sokolovića, s tim da udarni odred pre početka napada likvidira neprijateljevo uporište u Han Kolima: »da čvrsto sadejstvuje sa jedinicama prve grupe, a po oslobođenju Banja Luke ostaje u garnizonu i uspostavlja red«.

Napad je bio predviđen za 22 časa 31. decembra 1943.

S obzirom da je pravovremeno dobio zapovjest od Štaba 5. korpusa sa detaljnim podacima o jačini neprijatelja i shemom organizacije odbrane, Štab 3. proleterske brigade izdao je zapovjest za napad u 17 časova 30. decembra⁵³⁷ u rejonu Zmijanja, oko 35 km južno od Banje Luke.

U zoru 31. decembra, Brigada je krenula za Banju Luku. Zbog lošeg vremena, mećave i dejstva neprijateljeve avijacije, Brigada je stigla sa malim zakašnjenjem.⁵³⁸ Za vrijeme naleta neprijateljeve avijacije, 4. bataljon ošteti je jedan izviđački avion,⁵³⁹ koji se, pošto mu je otpalo krilo, srušio u blizini aerodroma i izgorio. Kako se kasnije saznalo, poginula su tri člana posade. Od napada avijacije poginula su 2 borca 4. bataljona, dok ih je 5 ranjeno.⁵⁴⁰

Prema zapovjesti Štaba Brigade, 1, 2. i 3. bataljon sačinjavali su desnu taktičku grupu i imali zadatak:

- 3. bataljon da napada opštim pravcem Han Kola - Gornji Šeher - centar grada, s tim što s jednom četom i protivtenkovskim topom napada lijevom obalom Vrbasa. Poslije likvidiranja uporišta da jednu četu ostavi u Gornjem Šeheru da održava red;

- 1. bataljon, opštim pravcem Šibovi (tt 383) - desna obala potoka Crkvina - Crna kuća, u centru grada;

- 2. bataljon kreće za 1. bataljonom, čisti blokove kuća između Crne kuće (k. 248) i r. Vrbasa, a zatim proširuje uspjeh 1. bataljona;

Četvrti, 5. i 6. bataljon - ljevokrilna taktička grupa pod komandom zamjenika komandanta Brigade Nikole Pećanca, napada: - 4. bataljon pravcem Krčevina - Vranovica (k. 324) - Čifluk - Lauš, lijevo od potoka

Zbornik, tom 4, knj. 20, dok. 174, str. 552-556.

Ili zbornik, tom 4, knj. 21, dok. 103 (napomena pod 5).

⁵⁴⁰ Isto. U izvještaju Štaba 3. krajiške proleterske brigade od 20. januara 1944, stoji da su ranjena 4, a poginuo 1 borac.

Crkvina, a zatim prodire u pravcu glavne raskrsnice puteva u grauu; 3. bataljon kreće za 4. bataljonom i proširuje uspjeh na desnom krilu 4. bataljona u pravcu hotela »Palas«, i dalje prema Gimnaziji; 6. bataljon u neposrednoj rezervi 4. i 5. bataljona, blokira i čisti zaostala uporišta i proširuje uspjeh 4. i 5. bataljona.

Brdska baterija 1. proleterske divizije na vatrenim položajima u rejonu k. 383, podržava napad 4, 5. i 6. bataljona. Teški minobacači 4, 5. i 6. bataljona, kao posebna vatrena grupa, neposredno podržava napad pješadije.

Udarni odred 5. korpusa od 3 bataljona, kao zasebna taktička grupa, likvidiraće od početka napada na grad neprijateljevo uporište u Han Kolima. Poslije likvidiranja uporišta ostaje u rezervi 3. proleterske brigade na pravcu Seher - Banja Luka.

Artiljerijski divizion 5. korpusa, u prvoj fazi podržava napad Udar-nog odreda, a potom kreće za desnom kolonom, u gotovosti da podrži napad Brigade.

Sve jedinice dobile su zadatak da što brže prodru u centar grada, a zatim da nastupaju dalje i uspostavljaju neposredni borbeni kontakt sa jedinicama 4. i 11. divizije u gradu.

Komandno mjesto Štaba 3. krajiške proleterske brigade na Bukvaluku (k. 420). Brigadno previjalište i hirurška ekipa za desnu kolonu kod Štaba Brigade na Bukvaluku, a za lijevu, u rejonu Šibovi (tt 383).

Sve jedinice bile su snabdjevene sa po 6 benzinskih flaša i svjež-njevima bombi za borbu protiv tenkova. Liniju do koje su prodrle označavale su paljenjem slame i sijena, a zauzimanje Gornjeg Šehera, Crne kuće i Kaštela sa po četiri jednobojne rakete ispaljenje uvis.

Borbeni znaci: 31. decembra 1943. Petar - Šoša; 1. januara 1944. - Osman - dolazi; 2. januara 1944. Zora - Sviće, 3. januara 1944. Naša - pobjeda.

Pred početak napada politički komesar 4. bataljona Ljubiša Ćurguz, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, napustio je Brigadu i upućen u Prvu vazduhoplovnu bazu NOVJ u Italiji. Za komesara 4. bataljona određen je Lazo Šrdić.

Radi onemogućavanja skrivanja neprijateljevih vojnika, kao i eventualne pljačke i nasilja od četničkih ili ustaških elemenata pod oznakom partizana, za ovu operaciju svi borci dobili su privremenu legitimaciju overenu od Štaba 5. korpusa.

Bila su regulisana i sva druga pitanja, kao što su pravljenje barikada na ulicama, evakuacija zarobljenika i materijalnih sredstava, ishrana boraca, način održavanja veze između jedinica i sa susjedima i drugo, od čega je zavisio uspjeh Brigade. Pored ostalog, povodom napada na Banju Luku, Štab 5. korpusa izdao je letak u kojem, između ostalog, piše:⁵⁴¹

»Narodnooslobodilačka vojska bori se da oslobodi našu Banja Luku. . . Pružite joj svaku pomoć. Pokazujte joj gdje je neprijatelj. Organizujte se i ubijajte njemačke špijune i ustaško-četničke siledžije... NO vojska bratski će prigrliti stanovnike Banje Luke. Biće praznik na ulicama Banje Luke«.

541 AVII, reg. br. 22, dok. br. 457 B.

Desno na pravcu Donji Šeher - Banja Luka napadala je iz. Krajiška brigada, a lijevo, iz rejonu Gomjenice, duž puta Bronzani Majdan, lijevom obalom potoka Crkvina prema hotelu Bosni, 13. krajiška brigada. Istovremeno 8. krajiška brigada, bez jednog bataljona napadala je Prijedor, ali. krajiška Bosansku Gradišku.

Zbog rđavog vremena i aktivnosti neprijateljeve avijacije koja je usporavala pokret za vrijeme podilaženja, napad na spoljnu odbranu grada počele su u 22,30 3. proleterska i 13. krajiška brigada.

Pri polasku u napad, komandant 3. bataljona, Anđelko Rodić, obratio se komandantu 3. proleterske brigade i, između ostalog, rekao mu da: »bataljon nema municije«, a ovaj mu je odgovorio »znam da nemate. ... za ovako važan zadatak, ali je ni ostali bataljoni nemaju. Moraćete se pobrinuti da je>dobijete od neprijatelja, jer je on naš jedini snabdjevač. Municije vjerovatno ima u Gornjem Šeheru. Tamo su magacini neprijatelja, do kojih ćete doći, pa ćemo je i mi od vas tražiti«.

Bataljoni su jednovremeno krenuli u napad, savladali spoljnu odbranu grada i u jednočasovnoj borbi likvidirali otpor u Gornjem Šeheru i Laušu. Treći bataljon odbio je napad neprijateljevih tenkova koji su intervenisali glavnom ulicom. Jednovremeno su jedinice ovog bataljona upale u magacin u Gornjem Šeheru i zaplijenile veće količine municije, kojom su popunjeni i ostali bataljoni. Zatim je 3. bataljon prodirao niz rijeku Vrbas prema centru grada.

Prvi, 4. i 5. bataljon prodirali su prema centru grada u pravcu hotela »Palas«, Gradske vijećnice i Kaštela. Tada su otpočele prve ulične borbe za pojedina utvrđenja, blokove kuća i pojedine dobro pripremljene tvrde zgrade za odbranu. Jedinice su trpile jaku mitraljesku i minobacačku vatru. Privučeni su i protivtenkovski topovi, neposredno u streljački stroj. Sa 12 granata napravili su rupe na zgradi hotela »Palas«, a zatim su bombaši 3. čete 1. bataljona izvršili juriš. Flašama napunjenim benzinom i ručnim bombama zapalili su zgradu i slomili otpor. Jedan za drugim redali su se podvizi pojedinaca i borbenih jurišnih grupa.

Komandir voda Milica Ciganović, prilikom likvidacije bunkera u borbi za Lauš, razoružala je sa svojim vodom 17 domobrana.

Borac Marko Đačić, pozadi Gradske vijećnice, zapalio je drvenu baraku, što je u neprijatelja izazvalo još veću paniku.

Vodnik 2. voda 1. čete Dušan Rokvić, ubio je sa 4 metka 3 njemačka vojnika, a borac 2. čete Luka Veselinović privukao se do vrata hotela »Palas« i bajonetom ubio stražara.

Mitraljezac 2. bataljona Mihajilo Živaljević ubio je 10 i ranio 5 neprijateljevih vojnika, a mitraljezac Runić Milan i Krajnović Salih ubili su 10 neprijateljevih vojnika i prisilili jedno neprijateljevo odjeljenje vojnika da se predaju.

Komandir čete 3. bataljona Aleksa Kosanović, sa dva voda, pošto je likvidirao stražu, prodro je u prizemlje Vakufske palate, inače, trosp ratne zgrade, u kojoj su se na gornjem spratu nalazili neprijateljevi vojnici i mitraljeskom vatrom spriječavali prilaz hotelu »Palas«. Naši protivtenkovski topovi gađali su gornji sprat, a neprijateljevi topovi prizem-

ye ZglauC. JVCUd ac JULCIU aillilivawn, »«« .Liuvu numaiiuiio iyuouiiu-
vića, borci su izvršili juriš, pobili posadu na neprijateljevom topu i probili se, uz gubitke od 2 poginula i 2 ranjena borca.

Oko 9 časova 1. januara 1944. u Štab 3. bataljona došli su komandant i politički komesar 3. krajiške brigade, a jedan čas kasnije i komandant 5. korpusa, čestitali jedinicama uspjeh i izdali dopunska naređenja za dalji tok borbe.

Noću 31. decembra 1943. na 1. januar 1944. prodrla je 13. krajiška brigada do hotela »Bosna« i napadala na željezničku stanicu i Higijenski zavod. Međutim, neprijatelj je izvršio protivnapad i prisilio jedinice 13. brigade da se u zoru povuku na polazne položaje u rejon sela Pavlovca.³⁴²

Na taj način lijevi bok 3. proleterske bio je otvoren i ugrožen. Štabovi 4. i 5. bataljona samoinicijativno su u takvoj situaciji orijentisali svoje čete prema lijevom boku. Preko cijelog dana, 1. januara, vođene su vrlo žestoke borbe. Redali su se obostrani napadi i protivnapadi. Česti su bili primjeri da se u prizemlju ili na prvim spratovima nalaze borci 3. proleterske, a na gornjim spratovima neprijatelj. Svi pokušaji neprijatelja da u toku dana odbaci 3. proletersku brigadu iz grada, ostali su bez uspjeha. Presudnu ulogu odigrala je svijest, hrabrost, hladnokrvnost i vještina boraca i starješina Brigade.

Oko 19 časova, 1. januara 1944, napad je obnovljen. Štab Brigade naredio je štabovima 2, 4. i 5. bataljona da dejstvo jedinica orijentišu prema zapadnom dijelu grada, i da, uz podršku brdske baterije i protutenkovskih topova, u sadejstvu sa 13. krajiškom brigadom, likvidiraju uporište u Sokolskom domu, Higijenskom zavodu, Žandarmerijskoj kasarni i Državnoj bolnici, sve na sektoru 4. krajiške divizije,⁵⁴³ a 1. i 3. bataljonu da likvidiraju preostala uporišta na svom sektoru.

U Sokolskom domu i u tvrdim zgradama oko njega, nalazio se veći broj neprijateljevih vojnika. Pošto su pružili žilav otpor, oko 9 časova 2. januara 1944. privučeni su protivtenkovski topovi na 50-100 metara i neposrednim gađanjem uništavali ga. I ovdje su u dejstvo stupili odvažni bombaši.

Vršilac dužnosti komandira čete, Đuro Banjac, vodnik voda Đuro Medić, desetar Ivica Iljanić, četna bolničarka Savka Grujičić, bolničarka Bosa Grahovac i komandant 4. bataljona Milan Čup, pod zaštitom mitraljeske vatre, privukli su se zgradi, pobacali bombe među neprijateljeve vojnike i prisilili ih na predaju. Bolničarka Savka Grujičić je poginula, a Bosa Grahovac teško ranjena.

Komandir voda Boško Atlagić iz 1. čete je sa 12 metaka ubio 4, a ranio 3 neprijateljeva vojnika.

Komandir 3. čete Stevo Miljuš ubio je samo prvog dana borbe 16 njemačkih vojnika. Naredne noći ranjen je zamjenik političkog kome-

⁵⁴² Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. 31.

⁵⁴³ Zbornik, tom 4, knj. 21, str. 336.

sara njegove čete. Miljuš je pokušao da ga izvuče, ali je tom prilikom poginuo.

Neprijatelj je u Sokolskom domu kapitulirao. Likvidirana su okolna uporišta: Higijenski zavod, Žandarmerijska kasarna, Željeznička stanica i druga.

Samo na odsjeku fronta 3. krajiške brigade vatrom iz mitraljeza i minobacača, smjelim dejstvom bombaša, i od artiljerijske vatre, poginulo je do toga časa 122 neprijateljeva vojnika, a veći broj bio je ranjen i zarobljen. Samo u Sokolskom domu nađeno je 40 leševa, a na ulicama oko njega, preko 50.

Pored toga uništena su 3 tenka u kojima je poginulo 20 neprijateljevih vojnika. Zaplijenjeno je 9 puškomitraljeza »šarac« i 1 puškomitraljez »brno«, 10 mašinki, 17 pištolja, veći broj pušaka, jedan sanduk bombi i 10-15.000 metaka.⁵⁴⁴

Za to vrijeme 1. bataljon je likvidirao neprijateljeva uporišta u Crnoj kući i Gradskoj vijećnici. Pred hotelom »Palas« uništio je jedan tenk, a u jednom magacinu zaplijenio preko 2.000 pari cipela, vagon štamparskog papira i 2 kamiona opreme.

Tako su sva uporišta i otporne tačke u zoni napada 3. proleterske brigade bili savladani sem tvrđave Kaštel, koja je blokirana.

Borački sastav Brigade je, u toku napada, još više nego u ranijim borbama, pokazao izvanrednu hrabrost i snalažljivost, a starješine od desetara pa naviše, samoinicijativu, upornost i snalažljivost u komandovanju.

Oko 14.30 časova 2. januara, 901. njemački motorizovani školski puk, uz podršku 4 tenka i 6 lakih tenkova, prodro je iz pravca Bosanske Gradiške u Banju Luku.⁵⁴⁵ Jednovremeno, 1. bataljon i 15. četa 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar« prodrli su u Banju Luku iz pravca Prijedora,⁵⁴⁶ sa kojima su 3. lička i 6. krajiška brigada vodile vrlo žestoke borbe oko Ivanjske, Zalužana i na prilazima Banjoj Luci.

Jedinice 12. krajiške i 14. srednjobosanske brigade do tada su savladale uporišta na desnoj obali Vrbasa, ali nisu uspjele preći rijeku Vrbas⁵⁴⁷ kako bi pomogle 3. i 6. i 13. krajiškoj brigadi. Izostala je i avio-podrška savezničke avijacije.

Sve jedinice na lijevoj obali Vrbasa 2. januara i noću 2/3. januara 1944. vodile su vrlo žestoke borbe i nanosile neprijatelju osjetne gubitke.

U takvoj situaciji Štab 5. korpusa naredio je da sve jedinice u 4 časa 3. januara napuste Banju Luku⁵⁴⁸ i da se povuku svaka u svom pravcu. Treća krajiška proleterska brigada prikupila se u rejonu Han Kola - s. Rekavice i, poslije jednodnevnog odmora, pomjerila se na prostoriju s. Dobrnja - Krupa na Vrbasu, sa zadatkom da prvog dana uznemirava neprijatelja u Gornjem Šeheru i zatvara pravac od Banje Luke.

Trinaesta krajiška brigada povukla se na prostoriju s. Goleš - s. Bistrica, a 3. lička na prostoriju Kozica - Tomina.

⁵⁴⁴ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. 31, str. 98.

⁵⁴⁵ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 103.

⁵⁴⁶ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 8 i tom 12, knj. 4, dok. 9, str. 52, napomena 38.

⁵⁴⁷ Stevo Samardžija, »14. srednjobosanska brigada«, str. 92.

⁵⁴⁸ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 8, str. 33-35.

U izvještaju Štaba 3. krajiške proleTERSKE brigade⁵⁴⁹ Štabu 1. proleTERSKE divizije, između ostalog, stoji:

»U borbama za Banja Luku, što je sigurno provjereno, ubijeno je oko 450 neprijateljevih vojnika, a zarobljeno 370 vojnika i 30 oficira.⁵⁵⁰ Iz Crne kuće oslobođeno je 207 zatvorenika,⁵⁵¹ dok broj ranjenih neprijateljevih vojnika nije poznat. Gubici brigade 26 poginulih i 60 ranjenih«.

0 oslobođenju zatvorenika, komesar 1. bataljona Viktor Kučan kaže:

»Kada su pala željezom okovana vrata, počеше da se iz mračnih dubina (podruma) pomaljavu sjenke ljudi, koji su zbog toga što su voljeli slobodu i što su se borili za nju, bili osuđeni na postepeno lagano umiranje između četiri zida... Prilazili su nam ljudi, mladići, iene i djevojke sa blijedim i upalim obrazima, pružajući nam ruke, dok su im u očima blistale suze... »Crna kuća«, mračno mjesto najpodlijih fašističkih zločina, bila je samo plamen buktinja«.⁵⁵²

Na drugoj strani, u dnevnom izvještaju Glavnog stožernog ureda oružanih snaga NDH o borbama na području Banje Luke, između ostalog, piše:

»U borbama oko Banje Luke od 31. 12. 1943. u 22.20 do 3. 1. 1944. u 13 sati, sudjelovale su dvije hrvatske i dvije njemačke bojne i pristigla njemačka pojačanja (misli na 901. motorizovani puk i 1. bataljon i 15. četu 383. puka 373. legionarske divizije primjedba S. T.) Na neprijateljskoj strani sudjelovao je jedan korpus od najmanje 6.000-7.000 ljudi (misli na 5. korpus - S.T.).

U požrtvovanoj borbi cijeni se da su partizani imali velike gubitke - preko 2.000. Vlastiti gubici do sada poznati:

Domobranstvo, 3 časnika i 4 dočasnika i 49 domobrana poginulo. Ranjeno 8 časnika, 5 dočasnika i 55 domobrana. Za nestalim časnicima, dočasnicima i domobranima se traga.

Podrazumeva se da su se priključili drugim našim četama.

Gubici Nijemaca: 11 poginulo, 2 časnika, 5 dočasnika, 51 momak ranjen. Za nestalim se traga«.⁵⁵³

A u depeši, koju je uhvatio Štab 5. korpusa NOVJ 1. januara 1944. prije podne stoji:

»Opkoljeni smo sa svih strana. Partizani zauzeli pola grada. Ako nam u toku dana ne dođe pomoć Banja Luka će proći kao i ostali gradovi«.⁵⁵⁴

Međutim, u izvještaju 15. brdskog armijskog korpusa,⁵⁵⁵ o rezultima borbi za Banju Luku, između ostalog, piše:

»Poslije završetka napada 700 domobrana je »nestalo«, među kojima 11 oficira. U međuvremenu njih 340 vratilo se nazad Od kojih 129 u civilnoj odeći, a 90 sa oružjem. .. Ustaše su malo došle do izražaja... Prilikom

⁵⁴⁹ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 103, str. 337.

⁵⁵⁰ Isto, str. 196-199.

⁵⁵¹ Isto, str. 194.

⁵⁵² Viktor Kučan, Zbornik sećanja 3. krajiške, str. 164.

⁵⁵³ Dnevni izvještaj Glavnostožerskog ureda oružanih snaga NDH od 5. januara 1944. Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 196, str. 646.

⁵⁵⁴ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 1, str. 8.

⁵⁵⁵ Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 9, str. 47-55 od 6. januara 1944.

odbrane »Crne kuće« ne moie biti ni riječi o ozbiljnom otporu Hrvata... Komunisti oslobodili 250 komunističkih zatvorenika... Među kojima i jednu djevojku, koju su na najgozniji način ustaše mučile i koja će komunistima pružiti značajne podatke».⁵⁵⁶

U istom izvještaju Nijemci su prikazali daleko veće gubitke kod jedinica 5. korpusa,⁵⁵⁷ gdje kažu da je na strani partizana bilo »372 mrtva što je utvrđeno, a prema procjeni i oko 600, a 190 zarobljeno i 1.600 civilnih žrtava«.

I pored preduzetih mjera predostrožnosti da se napad na Banju Luku sačuva u što većoj tajnosti, Nijemci su pravovremeno otkrili pripreme i, između ostalog, kažu:

*»... već 14 dana prije toga govorili su četnici, obavještajci i prebjege-lice o prestojećoj operaciji .. Privlačenje 4. i 11. divizije prema Banja Luci pojačalo je utisak... a vazdušnim izviđanjem utvrđeno je i nastupanje jače bande sa tovarnim grlima od Sitnice (misli na 3. proletersku i 3. ličku brigadu - S.T.) ... I izvještaji iz pouzdanih izvora odstranili su i posljednju sumnju«.*⁵⁵⁸

Međutim, Nijemci su, ipak, kasno intervenisali. Da su jedinice 5. korpusa raspolagale sa malo više protivtenkovskih oruđa, a posebno 11. i 6. krajiška i 3. lička brigada, intervencija sigurno ne bi uspjela u tako kratkom roku.

Na osnovu specijalnih legitimacija koje su našli u poginulih boraca NOVJ, Nijemci su otkrili njihovu pripadnost i sastav jedinica koje su učestvovala u borbi za Banju Luku.

U borbama za Banju Luku, borci 3. krajiške proleterske brigade stekli su još veće iskustvo, posebno u napadu na utvrđene objekte, što im je omogućilo da u narednim borbama postižu još bolje rezultate. Borci su se snabdjeli municijom i odećnom opremom, što je u tadašnjim zimskim uslovima bilo od velikog značaja. Moral boraca i borbena gotovost Brigade podignuti su na još veći stepen.

Napad na Banju Luku nije doveden do kraja, ali je prepolovljen jedan od najjačih garnizona u to vrijeme u Bosanskoj krajini i njegovi vojnici, posebno ustaše i domobrani, dovedeni u očajnički položaj. Poremećeni su i ofanzivni planovi Nijemaca u istočnoj Bosni i šire. Čim je počeo napad na Banju Luku, Nijemci su svoju 1. brdsku diviziju orijentisali preko Doboja prema dolini rijeke Vrbasa i na taj način, oslabili pritisak na jedinice 3. korpusa NOVJ.

Borbe na području Ključa, Drvara, Glamoča i Mrkonjić-Grada

Za vrijeme izvođenja banjalučke operacije, Vrhovni štab NOVJ, CK KPJ, Nacionalni komitet za oslobođenje Jugoslavije i savezničke vojne misije nalazili su se u Jajcu. Front oko Travnika koji su držale 1. proleterska i 13. hrvatska proleterska brigada bio je stabilizovan. I zaleđe

⁵⁵⁶ Isto, str. 53.

⁵⁵⁷ Isto, str. 50.

⁵⁵⁸ Zbornik, tom 12, knj. 4, dok. br. 9, str. 47-55.

prema Bosanskoj krajini, Lici i Dalmaciji bilo je slobodno, tako da su se svi poslovi u Vrhovnom štabu i Centralnom komitetu odvijali normalno.

Međutim, u isto vrijeme Štab njemačke 2. oklopne armije, koji je rukovodio zimskim operacijama za razbijanje NOVJ, radi obezbjeđenja pozadine u slučaju iskrcavanja saveznika na jadransku obalu, ocjenio je da su uspješno ostvareni ciljevi u Sandžaku, istočnoj Bosni i Dalmaciji. Radi toga je dejstvo jedinica usmjerio na centralnu i zapadnu Bosnu, prostor na kojem su operisale jedinice 1. proleterskog i 5. korpusa NOVJ.

Početkom januara 1944. njemačka 1. brdska divizija krenula je sa linije Doboj - Žepče, opštim pravcem: Tešanj - Skender Vakuf, da bi preko Karaule, komunikacije Bugojno - Jajce i Janja, izbila u Glamočko i Livanjsko polje i spojila se sa njemačkom 114. divizijom. Iz rejona Zenice, opštim pravcem: Travnik - Bugojno - Kupres - Livno nastupao je 13. puk 7. SS divizije »Princ Eugen«, a iz doline Neretve, prema Prozoru i Donjem Vakufu, nastupala je 369. legionarska divizija. Njemački 92. motorizovani puk dobio je zadatak da poslije završetka banjalučke operacije brzim pokretom od Banje Luke, preko Sitnice i Mrkonjić grada, proдре u Jajce. Jedna motorizovana kolona nastupala je od Livna preko Kupresa za Banju Luku.⁵⁵⁹ Operacija je dobila šifrovani naziv »Jajce«.

Cilj operacije bio je: razbiti snage 1. proleterskog i 5. korpusa NOVJ i uništiti rukovodstvo NOB-a u Jajcu.

Jedinice 1. proleterske divizije: 1. i 13. brigada, i dio snaga 11. divizije, našli su se u vrlo teškoj situaciji. Otpočele su vrlo teške borbe, koje su trajale preko mjesec dana. Vještim manevrom obje brigade zabacile su se u pozadinu 1. brdske divizije i 13. puka 7. SS divizije.

Treća krajiška proleterska brigada, nalazila se 3. januara 1944. na prostoriji Krupa na Vrbasu - Han Kola i zatvarala pravac prema Banjoj Luci. Neprijateva avijacija bila je aktivna i nadlijetala je položaje Brigade. Politički komesar 3. čete 3. bataljona Simo Solomun, oborio je mitraljeskom vatrom jedan avion, koji se zapalio u vazduhu i pao u dolinu Vrbasa. Spasio se samo jedan član posade padobranom i uspio pobjeći za Banju Luku.⁵⁶⁰

Narednog dana, Brigada se pomjerila na prostoriju Kadina Voda - Han Sladojević i zatvorila komunikacijski pravac Han Kola - Sitnica. Četvrtog januara 92. motorizovani puk krenuo je iz Banje Luke prema Kadinoj Vodi, probio odbranu 3. bataljona i iznenadio 6. italijanski bataljon »Meteoti« koji se nalazio pozadi 3. bataljona u odbrani bočnih pravaca. Zarobljeno je 10, a ranjeno 20 boraca tog bataljona.⁵⁶¹

Da bi spriječio prodor 92. motorizovanog puka prema Sitnici, Štab Brigade naredio je da bataljoni posjednu odbranu po dubini duž puta Kadina Voda - Čađavica. Cijeloga dana vođena je vrlo žestoka borba. Samo je 2. bataljon ubio 10 Nijemaca. Sedmog januara, neprijateljeva kolona od oko 400 vozila, uz podršku tenkova, probila se do Čađavice,

⁵⁵⁹ *Oslobodilački rat*, knj. 2, str. 47-48.

⁵⁶⁰ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 103.

⁵⁶¹ Isto.

a poslije kraćeg zadržavanja produžila pokret, i 9. januara upala u Mrkonjić Grad.⁵⁶² Treći bataljon spalio je jedan kamion, a 2. i 4. bataljon, na dijelu puta Čadavica - Rogolji, spalili su 8. januara 1944. dva i onesposobili 4 kamiona, a posade uništili.

U isto vrijeme 13. krajiška brigada djelovala je na komunikaciji Kadina Voda - Sitnica sa zapadne, druge strane puta.

Glavnina 3. brigade prebacila se 11. januara na prostoriju Magaljdol - Trijebovo, sjeverno od puta Jajce - Mrkonjić Grad, a 3. bataljon južno od komunikacije, sa zadatkom obostranog dejstva na komunikaciju.

U međuvremenu, 7. januara 1944. Vrhovni štab je sa drugim ustanovama i pratećim dijelovima krenuo iz Jajca preko Potoka za Drvar.

Tih dana Živorad Ljubičić, drugi član Politodjela, naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ raspoređen je za političkog komesara Inžinjerijske brigade Vrhovnog štaba, a na njegovo mjesto, tek juna mjeseca 1944, postavljen je Krsto Bajić.

Pošto je neprijatelj upao u napuštenu Jajce, dio motorizovane kolone vratio se iz Jajca i, 11. januara, pokušao da se probije preko Mrkonjić-Grada za Glamoč, ali je odbijen od jedinica 3. krajiške brigade.

U borbama sa 92. motorizovanim pukom,⁵⁶³ od 5. do 11. januara, poginulo je 26, a ranjeno 60 boraca 3. krajiške proleterske brigade.⁵⁶⁴

Treća krajiška proleterska brigada prebacila se 12. januara preko Podrašnice, Ribnika i Potoka, gdje se nalazio Vrhovni štab, i produžila dalje za Prekaju i Poljice, gdje je ostala do 16. januara 1944.⁵⁶⁵

Položaje prema Mrkonjić-Gradu i Ključu preuzele su 3. lička, 13. krajiška brigada i udarni odred 5. korpusa.

Tako je i ovoga puta propao pokušaj Nijemaca da brzim prodorom iz svih pravaca prema Jajcu, razbiju jedinice NOVJ i unište rukovodstvo NOP-a.

Pošto se prikupila na prostoriji s. Prekaja i Poljice, 17. januara 1, 2. i 3. bataljon pomjereni su na prostoriju s. Crni vrh (k. 1100) - Štekerovci (k. 1164) i zatvorili pravac prema Glamoču.

Brigada je stavljena pod neposrednu komandu Štaba 1. proleterskog korpusa.

Oko 250 Nijemaca krenulo je 17. januara iz s. Hotkovci, gdje im je bio logor, prema Štekerovcima, i napalo 1. bataljon. Poslije kratkotrajne borbe Nijemci su razbijeni i natjerani na povlačenje. Ubijena su 4, a ranjeno 10 Nijemaca. Zarobljena su 2 tovarna konja sa municijom.

U prvi sumrak 18. januara, 2, 3. i 5. bataljon napali su njemački logor u s. Hotkovcu. Napad je bio slabo organizovan. Bataljoni nisu jednovremeno počeli sa napadom, radi čega su se prije svanuća povukli na polazne položaje. U toj borbi ranjen je zamjenik komandanta 2. bataljona Pepa Rodić. U toku 19. i 20. januara vođene su sporadične borbe između patrola i borbenog obezbjeđenja na jednoj, i neprijatelja na drugoj strani. Uveče je 1. bataljon napao borbeno obezbjeđenje neprijatelja

Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 48 i 21.

⁵⁶⁴ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. br. 103.

⁵⁶⁵ A VII, k. 714, br. reg. 13/1-2.

⁵⁶⁵ A VII k. 714, br. reg. 13/1-2.

u s. Travarima i protjerao ga u s. Hotkovce, a zatim se povukao. Ubijeno je nekoliko Nijemaca. Jedinice bataljona razmjestile su se i odmarale. Međutim, Nijemci su, tek što se bataljon razmjestio, iznenadili 3. četu, koja je bila smještena u s. Ubovići. Zahvaljujući snalažljivosti i hrabrosti boraca, prije svega, puškomitraljezac, bataljon je posjeo pogodne položaje i k. 1164, sjeverno od zaseoka Šobati i k. 1168 Kurjakovac, na kojima je zaustavio neprijatelja, a zatim se, pod pritiskom svježih snaga neprijatelja, postepeno povlačio prema Gradini (t. 1318) i Zečevom brdu (k. 1257). U pomoć 1. bataljonu pristigao je 2. bataljon i dijelovi 3. bataljona. Neprijatelj je zaustavljen i snažnim protivnapadom, poslije šestočasovne borbe, prisiljen na povlačenje. Bataljoni su produžili gonjenje i prisilili Nijemce da napuste logor u s. Hotkovcima i da se povuku za Glamoč. Ubijeno je 37 Nijemaca, od kojih 2 oficira. Gubici 1. bataljona bili su: 11 poginulih i 9 ranjenih boraca.⁵⁶⁶ Prilikom povlačenja Nijemci su popalili sve zaseoke oko sela i selo Hotkovce.

Od 22. do 27. januara nije bilo borbi. Posljednjih dana januara, po odobrenju Štaba 3. krajiške brigade izvjestan broj boraca u manjim grupama, rodom sa terena Drvara i Bosanskog Petrovca, pušten je na po 5-6 dana kućama do posjeti svoje porodice i širu rodbinu, da se prevuku i poprave obuću i odećnu opremu. Bili su to pravi »ambasadori« 3. proleterske brigade. Ujedno su izrazili saučešće porodicama čiji su borci poginuli u prethodnim borbama. Govorili su o svojim doživljajima iz minulog ratnog perioda i interesovali se o problemima svoga kraja, i svoje porodice. Svi su se na vrijeme vratili u svoje jedinice.

Za to vrijeme ljudstvo iz brigade odmaralo se i jedinice sređivale. Čistilo se i podmazivalo naoružanje, popravljala obuća i odećna oprema i drugo. Održavani su sastanci rukovodstva od komande četa do Štaba 3. krajiške brigade i četne konferencije boraca, sastanci članova KPJ po osnovnim organizacijama i konferencije sa narodom okolnih sela.

U Brigadi je bilo 31. januara 1662 borca i rukovodioca, od kojih 191 drugarica. Od ukupnog broja, u rashodu je bilo 197 boraca⁵⁶⁷ (na odsustvu i u bolnici).

U jutarnjim časovima 5. februara po naređenju Štaba 1. proleterskog korpusa, Brigada je krenula na novi zadatak: 1, 3, 4. i 5. bataljon pravcem: Štekerovci - Mliništa - Mrkonjić Grad. Čim su stigli smjenili su 3. ličku brigadu i zatvorili pravac od Jajca prema slobodnoj teritoriji Bosanske krajine. Drugi i 5. bataljon ostali su u rejonu Štekerovci i zatvarali pravac prema Glamoču i, za to vrijeme, nisu vodili borbu. I ova dva bataljona prebacila su se 9. februara preko Mliništa i planinskog masiva u rejon Pecka. Toga dana vladala je jaka mećava. Snijeg je bio dubok, a vrijeme vrlo hladno, tako da je pokret u takvim uslovima bio jako otežan. Kolona se vrlo teško probijala po hladnoći i dubokom snijegu, tako da je u toku vidnog vremena prešla svega 10-12 kilometara. Promrzla su 3 borca. Tek kad je kolona prešla preko planinskog masiva, situacija je bila malo bolja i kolona se brže kretala.

Na prijedlog Štaba 3. krajiške proleterske brigade, 9. februara je Štab 1. proleterske divizije postavio za: komandanta 4. bataljona 3. kra-

⁵⁶⁶ A VII, k. 712, br. reg. 22/1—4.

⁵⁶⁷ Zbornik, tom 4, knj. 21, dok. 165, str. 535.

jiške proleterske brigade Milorada Uukica, a za političkog Komesara oobataljona Lazara Srdića; za komandanta 3. bataljona poručnika Anđelka Rodića, a za njegovog zamjenika Milu Bulajića.⁵⁶⁸

Od 9. do 29. februara 3. krajiška proleterska brigada nalazila se na prostoriji: Mrkonjić Grad - Magaljdol - Barevo - Borci. U to vrijeme tri bataljona 1. proleterske brigade nalazila su se na prostoriji: Jošavka - Branešci - Devetine, a jedan bataljon prema Travniku, na komunikaciji Travnik - Jajce. Trinaesta proleterska brigada nalazila se na prostoriji: Pribinić - Mladikovine - Blatnica. Uspostavljena je veza sa dijelom jedinica 1. proleterske brigade kod s. Donjeg Beštelja, koje su se nalazile na desnoj obali Vrbasa. Most na rijeci Vrbas kod s. Beštelja odnela je voda, pa je veza bila otežana.⁵⁶⁹ Vezu sa 1. proleterskom brigadom održavao je 3. bataljon 3. krajiške.

Tih dana stiglo je neprijatelju u Jajce pojačanje iz Donjeg Vakufa, tako da se u Jajcu nalazilo 700-800 vojnika sa 12 topova i 4 teška i 8 lakih tenkova italijanskog porijekla. Nijemci su povremeno vršili ispade prema položajima 1. i 3. proleterske brigade. Istovremeno, jedinice 3. brigade povremeno su noćnim dejstvima uznemiravale neprijatelja u Jajcu.

Dijelovi 3. i 1. proleterske brigade izvršili su 10. marta 1944. demonstrativni napad na Jajce.⁵⁷⁰ U Jajcu je bila zavládala prava panika. Poslije toga Nijemci su vršili ispade prema položajima jedinica sa nešto jačim snagama. Oko 150 Nijemaca sa 25 kamiona, 1 tenkom i jednim topom krenuli su prema 1. proleterskoj. Međutim, pošto su mostovi između Skele i Jajca na r. Vrbasu bili porušeni, snažnom artiljerijskom i mitraljeskom vatrom Nijemci su bili prisiljeni da se vrate.

U Jajce je stiglo 13. marta novo pojačanje - oko 300 vojnika starijih godišta (40-50 godina) sa 24 kamiona, 10 putničkih automobila i 6 minobacača.⁵⁷¹

Brojno stanje 3. krajiške proleterske brigade 15. februara 1944. bilo je 1.855 boraca, od kojih 188 drugarica. Od naoružanja je imala: 1 top 47 mm sa 96 granata, 3 protivtenkovske puške, 10 minobacača raznog kalibra, jedan teški mitraljez, 100 puškomitraljeza raznih vrsta (od kojih 56 »šaraca«), 888 pušaka i veći broj automata, 175 pištolja - sve sa dovoljnim količinama municije.⁵⁷²

Toga dana u svim bataljonima formirana su leteća odjeljenja, koja su dobijala specijalne zadatke i bila neposredno pod komandom štabova bataljona i izviđačke desetine pod komandom rukovodioca Obavještajnog centra pri Štabu Brigade, koje su bile angažovane na zadacima izviđačko-obavještanje prirode.⁵⁷³

Za vrijeme dok se Brigada nalazila na sektoru između Jajca i Mrkonjić-Grada, njene jedinice zarobile su 21 četnika. Zaplijenjeno je 16 pušaka i nešto municije. Zarobljeni četnici predati su vojnom isljedniku u Mrkonjić-Gradu. Na saslušanju su izjavili da je njihov osnovni zada-

⁵⁶⁸ A VII, k. 714, br. reg. 19/1-9.

⁵⁶⁹ Zbornik, tom 4, knj. 23, dok. br. 3, str. 21.

⁵⁷⁰ Zbornik, tom 4, knj. 23, dok. br. 113.

⁵⁷¹ A VII, k. 713, br. reg. 16/1-2/1.

⁵⁷² Zbornik, tom 4, knj. 22, dok. br. 74, str. 306-309.

⁵⁷³ A VII, k. 713, br. reg. 3/1-1/1 i k. 214, reg. br. 2/2-3.

tak bio da prikupljaju podatke o raspoređju, jačini, organskom sastavu i naoružanju jedinica NOVJ i predaju to višoj komandi, a kao drugo-razredni, presretanje i ubijanje kurira.

Od 22. februara do 17. marta Brigada je ostala na istim položajima i u istom rasporedu. Za to vrijeme izvršena su dva demonstrativna napada sa po 3 voda na garnizon u Jajcu. Ubijena su 4, a ranjeno 7 neprijateljevih vojnika. Ranjena su 2 borca.

Intendant Brigade, Đuro Bajić, i intendant 3. bataljona, Sava Stupar, upućeni su u školu u Drvar. Na njihova mjesta postavljeni su u Brigadi Blažo Rodić, a u bataljonu Sava Novković.

Cio ovaj period bio je ispunjen vrlo intenzivnom vojnom obukom i političkim radom sa vojnicima i sa narodom iz okolnih sela.

Prema naređenju Štaba 1. proleterskog korpusa 17. marta 3. krajiška proleterska brigada krenula je na sektor Glamoča.⁵⁷⁴

Početkom oktobra 1943. Štab 1. proleterskog korpusa zakazao je takmičenje jedinica Korpusa za naziv »Uzor brigada«. Takmičile su se jedinice iz sastava 1. proleterske i 6. ličke divizije; 1, 3. i 13. proleterska i 1, 2. i 3. lička brigada. U okviru brigada zakazano je takmičenje po bataljonima u više disciplina, kao:

- koja će brigada najviše ubiti, raniti ili zarobiti neprijateljevih vojnika, uz najmanje sopstvenih gubitaka;
- uništiti oružja i druga borbena sredstva i ratnu tehniku, zaplijeniti tehnička sredstva, oružja i municiju, uz najmanji broj izgubljenih;
- održati najviše vojno-političkih savjetovanja, predavanja i konferencija u okviru jedinica i sa narodom na terenu.

Pri štabu 3. proleterske brigade održan je u februaru 1944. partijski kurs. Slušaoci su bili politički komesari bataljona i četa i njihovi zamjenici iz sastava 3. krajiške i Artiljerijske brigade 1. proleterske divizije, a predavači politički rukovodioci Štaba Brigade i Politodjela.

Teme: Linija KPJ i NOB-a; Razvitak društva; o Partiji; Nacionalno i seljačko pitanje; Diktatura proletarijata; O fašizmu i druge. Ukupno deset tema. Postignuti su vrlo dobri rezultati.

Takmičenje je trajalo sve do kraja februara 1944. Prvog marta 1944. Štab 1. proleterske divizije objavio je rezultate takmičenja,⁵⁷⁵ i ustanovio da je 3. krajiška proleterska brigada postigla najbolje rezultate i to: ubila 768 vojnika i oficira; zarobila 415 oficira i vojnika; a ranila više od 600, oslobodila 208 (a po njemačkim dokumentima 257 S.T.) zatvorenika iz Crne kuće u Banjoj Luci.

Sopstveni gubici 58 poginulih, 100 ranjenih i 37 nestalih.

U to vrijeme Brigada je uništila 5 kamiona, 1 tenk, 2 aviona - »do-rnije« i »stork«; oštetila 8 kamiona i 2 topa.

Zaplijenila je: 500 pušaka, 8 puškomitraljeza, 1 teški minobacač, 2 tromblonske puške, 300 konja, 300 pari cipela, 1000 pari veša, 300 pari odijela, 1.000 kg kože, 1.000 kg šećera.

⁵⁷⁴ Zbornik, tom 4, knj. 23, dok. br. 89, str. 357-360.

⁵⁷⁵ A VII, k. 712 A, br. reg. 8/1-4.

Svaki bataljon održao je u prosjeku po 5 bataljonskih konferencija, čete po 10, a vodovi po 25. Brigada je ukupno održala 40 konferencija sa narodom, na kojima je bilo prisutno od 30 do 250 lica.

I ostale brigade postigle su vrlo dobre rezultate, posebno 1. i 13. proleterska.

Na prijedlog Štaba 1. proleterske divizije, naredbom Štaba 1. proleterskog korpusa od 23. marta 1944. godine, 3. krajiška proleterska brigada i njen štab na čelu sa komandantom Vladom Bajićem i političkim komesarom Simom Tadićem pohvaljena je i proglašena »Uzor brigadom«, a njen 1. bataljon na čelu sa komandantom Jovom Miljevićem i političkim komesarom Viktorom Kučanom, dobio je na poklon automatske sovjetske proizvodnje.

To je još više podstaklo cjelokupni borački sastav Brigade na samoprijegor i požrtvovanje u borbi protiv neprijatelja. Što je vrijeme više odmicalo, borbena gotovost i moralno-političko stanje u Brigadi bilo je svakim danom sve bolje i jače. Svaki borac i starješina nastojao je, da u svakom pogledu, služi primjerom, što se u narednim borbama i dokazalo.

Naredbom vrhovnog komandanta od 19. marta 1944. godine, 6. lička divizija »Nikola Tesla« proglašena je *proleterskom*⁵⁷⁶ Ona je ušla u stalni sastav 1. proleterskog korpusa, a povremeno je dobijala zadatak i od Vrhovnog štaba i Štaba 8. korpusa NOVJ.

Treća krajiška proleterska brigada sa pet bataljona iz rejona Jajce - Mrkonjić Grad prebacila se 17. marta na Glamočko-livanjski sektor⁵⁷⁷ sa zadatkom da tijesno sadejstvuje sa 3. ličkom brigadom 6. proleterske divizije na sektoru Šujica - Livno - Glamoč⁵⁷⁸ gdje se zadržala sve do početka juna 1944.

Na položajima prema Jajcu zadržan je samo 1. bataljon koji je odbio pokušaj neprijatelja da poslije odlaska Brigade, proдре iz Jajca u Mrkonjić Grad. Pošto je smjenjen od jedinica 1. proleterske brigade, bataljon je 20. marta stigao u sastav Brigade i razmjestio se u s. Šteke-rovcima.

Od 19. do 27. marta vrijeme je iskorišćeno za odmor ljudi i sređivanje jedinica. Dvadeset sedmog marta 3. krajiška brigada smjenila je jedinice 6. ličke divizije na položajima prema Livnu⁵⁷⁹ i ponovo stavljena pod neposrednu komandu Štaba 1. proleterskog korpusa koji se nalazio u s. Mokronoge, zaselak Kralji, 10 km istočno od Drvara. Štab 1. proleterske, 1. i 13. proleterska brigada i dalje su se zadržali u širem rejonu: Mrkonjić Grad - Jajce - Travnik - Kotor Varoš.

Pošto je smjenila 3. ličku brigadu, 3. krajiška proleterska brigada dobila je zadatak da čvrsto zatvori i samostalno brani operacijski pravac koji iz rejona Livna, preko Glamoča, izvodi prema Drvaru, gdje su se u to vrijeme nalazili Vrhovni štab NOV i POJ, CK KPJ, Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, savezničke vojne misije, ustanove i prateće jedinice Vrhovnog štaba.

⁵⁷⁶ Zbornik, tom 4, knj. 23, dok. 16, str. 69.

⁵⁷⁷ Zbornik, tom 2, knj. 12, dok. 162, i tom 4, knj. 24, dok. 27.

⁵⁷⁸ Zbornik, tom 4, knj. 23, dok. br. 102.

⁵⁷⁹ Zbornik, tom 4, knj. 23, dok. 145 i 150.

U to vrijeme sva aktivnost Brigade na vojnom planu svodila se na skoro svakodnevene diverzantske akcije neposredno oko Livna i na Livanjsko-Duvanjskom sektoru i šire; u postavljanju zasjeda, rušenju puteva, hvatanju špijuna i saradnika okupatora, prikupljanju neophodnih količina artikala hrane i drugo.

Posebna pažnja Štaba 3. krajiške proleterske brigade i potčinjenih komandi bila je posvećena vojnostručnoj obuci sa mladim novopridošlim borcima. Izvođeni su časovi nastave iz borbene obuke, nastave gađanja, inženjerijske nastave i političke obuke. U jedinicama je bio razvijen vrlo jak ideološko-politički i kulturno-prosvetni rad sa cjelokupnim sastavom, kao i sportska aktivnost. Redovno su održavane četne i bataljonske konferencije i informisanje boraca, razna predavanja i usmene novine. Uređivani su brigadni i bataljonski listovi i drugo. Organizovan je i politički kurs za starješine na nižem položaju.

Pored osnovnog, Brigada je dobila zadatak da uredi, održava i obezbjeđuje pomoćni aerodrom na Glamočkom polju za slijetanje i uzletanje savezničkih aviona koji bi vršili dotur materijalnih sredstava i evakuaciju ranjenika. Utrošeno je mnogo radnih časova, truda i napora za uređenje i održavanje aerodroma. Tada je snijeg bio relativno visok i tvrd. Prema prijedlogu stručnjaka, nabijanjem snijega uređena je staza za slijetanje i uzletanje aviona, koja je pretvorena u ledenu podlogu. U pomoć borcima pristigla je i omladina Glamoča i okolnih sela. Nabijana je dionica po dionica, i posao je, uz velike napore i odricanja boraca i omladine, obavljen na opšte zadovoljstvo vazduhoplovnih stručnjaka.

Sve do 14. aprila neprijatelj nije ispoljavao veću vojničku aktivnost prema položajima Brigade. Toga dana dijelovi njemačke 118. lovačke divizije i Prve bojne 6. stajaćeg ustaškog zdruza u jačini od preko 1.000 vojnika, sa 10 tenkova i 8 kamiona punih vojnika napao je oko 6 časova na položaje 4. bataljona,⁵⁸⁰ koji se nalazio raspoređen na položajima na liniji s. Ljubunčić - s. Prilika. Cilj neprijatelja bio je da nasilnim izviđanjem utvrdi jačinu, sastav, borbeni raspored i reagovanje jedinica Brigade na pravcu Livno - Glamoč. U dolini Livanjskog polja bila je gusta magla. Bataljon je bio potpuno iznenađen i nespreman prihvatio borbu. U pomoć mu je pritekao i 5. bataljon, koji je bio raspoređen sjeverno od puta Livno - Glamoč, na odsjeku s. Kablić - s. Priluka. Razvila se vrlo žestoka borba koja je trajala punih devet časova. Oko 15 časova neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje. Četvrti bataljon pretrpio je velike gubitke: 12 poginulih, 11 ranjenih i 13 nestalih novopridošlih boraca. Neprijatelj je u toj borbi imao 40 poginulih i preko 60 ranjenih.⁵⁸¹ Uništen je jedan tenk od 32 tone s posadom od 10 vojnika.⁵⁸²

580 Zbornik, tom 4, knj. 24, dok. br. 78 i 186.

581 Zbornik, tom 2, knj. 12, dok. 74.

582 Zbornik, tom 4, knj. 24, dok. 187 i tom 4, knj. 25, dok. br. 78.